

Lama ja jälkiviisaus¹

Pentti Vartia

VTT, toimitusjohtaja

Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos

Jälkiviisaus on se, joka vasta jälkeenpäin huomaa ja esittää miten aikanaan olisi pitänyt menetellä. Tässä ei sinänsä ole mitään moitittavaa. Mehän opimme kokemuksesta, virheistäkin. Jälkiviisautta pidetään kuitenkin myös yhtenä tyhmyyden alalajina. Tätä vääränlaista jälkiviisautta kuvaa tunnettu Huovisen (Konsta Pyllkänen) toteamus ”Kaikista paras ja imelin viisauden laji on jälkiviisaus, sillä alalla saahaan eniten aikaan”.

Taloustieteellisen tutkimuksen parissa arvioidaan usein historiallisten aineistojen avulla aikanaan toisenlaisissa tilanteissa tehtyjen päätösten järkevyyttä. Näin tehtiin myös Suomen Akatemian 1990-luvun lamaa selvittäneessä tutkimusohjelmassa. Siinä julkisessa keskustelussa, jota Suomessa on käyty projektin jälkeen, on osoitettu jälkiviisautta, niin oikeanlaista kuin vääränlaistakin.²

¹ Perustuu Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä 31.1.2002 pidettyyn esitelmään. Esitetty talouspoliittisen keskustelun kuvaus perustuu teokseen Kiander–Vartia (1998): *Suuri Lama: Suomen 1990-luvun kriisi ja talouspoliittinen keskustelu*.

² Projektin sinänsä vietiin kyllä läpi tyylikkäästi, mutta tutkimuskohteiden valinnassa on huomauttamista. Monet kes-

Jälkiviisauden mahdollisuus syntyy sen vuoksi, että päätöksiä *ex ante* tehdään epätäydellisen tietämyksen vallitessa. Kun kehitys *ex post* sitten on tiedossa, voidaan usein osoittaa, että toisenlaiset päätökset olisivat olleet parempia. Tästä ei vielä välttämättä seuraa se, että alkuperäisessä tilanteessa olisi käyttäytytty väärin.³ Päätöksentekoon epävarmuuden vallitessa liittyikin ”traaginen väärässä olemisen taipumus”.⁴ Usein on pakko tehdä päätöksiä, joista jo etukäteen tiedetään, että ne tulevat jälkikäteen osoittautumaan enemmän tai vähemmän

keiset talouspolitiikkaan ja lamadynamiikkaan liittyvät kysymykset jäivät käsittelemättä.

³ Mahdollista se tietysti on.

⁴ Väärässä olemista piste-ennusteiden tapauksessa on helppo havainnollistaa esim. tilanteessa, jossa laadimme jakaumaltaan tunnetulle muuttujalle piste-ennusteita, ja käytämme ennusteena muuttujan odotusarvoa. Kun jatkuvasta jakaumasta sitten poimitaan havainto, se osuu todennäköisyydellä nolla juuri odotusarvon kohdalle. Eräs tapa tehdä ”parempia” ennusteita on esittää ennustettavan muuttujan koko jakauma tai laatia intervallien ennusteita. Tämäkään ei riitä kuvaamaan tulevaisuutta kunnolla, tarvitaan tietoja peräkkäisten havaintojen kovariaatiosta, jne. Käytännössä jakaumaa ei tarkkaan tunneta.

virheellisiksi. Buridanin aasin kohtalo – kuolla kahden heinäsuovan väliin – ei sekään houkuttele.

Järkevä käyttäytyminen epävarmuuden valitessa on monella tavalla erilaista kuin täydellisen ennakkotietämyksen tapauksessa. Kyse ei ole pelkästään ennustevirheistä, vaan myös varautumisesta epävarmaan tulevaisuuteen. Tätä varten on olemassa useita toimintamalleja ja instituutioita, esimerkiksi vakuutukset, vakuudet, takuut, varastointi, ehdolliset sopimukset, vakavaraisuuden ja velkaantumismahdollisuuden ylläpitäminen, jne. Varautuminen erilaisiin vaihtoehtoihin on *ex ante* usein välttämätöntä. Ei vakuutuksen ottajallekaan naureskella jälkikäteen, vaikkei tulipaloo satukaan.

Tarkoitukseni ei ole käsitellä tässä optimaalista käyttäytymistä epävarmuuden vallitessa enempää. Muistettakoon kuitenkin vielä, että kansakunnan kohtaloista päätettäessä odotetun hyödyn maksimointi ei ole ainakaan poikkeusoloissa paras lähtökohta. Mielessä on pidettävä turvallisuus- ja sotilaspolitiikkaan sekä väestönsuojeluun sopivat menettelyt, esimerkiksi maximin-strategiat. Jos todella haluamme oppia laman aikana tehdystä talouspolitiikasta, meidän on kyettävä palauttamaan mieleemme millaisilla perusteilla ja minkälaisissa tilanteissa päätöksiä aikanaan tehtiin.⁵

Ennustevirheet ja päätöksenteko

Lähes kaikki inhimillinen toiminta, erityisesti taloudellinen toiminta, edellyttää tulevaisuuden pohdiskelua. Ennusteita – vaikkakin epäluotettavia – tarvitaan myös talouspolitiikan

tueksi. Talousyksiköiden käsitys tulevaisuudesta muodostuu mutkikkaan tietojen keruun ja muokkauksen tuloksena. Omia *ex ante* -käsityksiä tukevat muiden päätöksentekijöiden samantapaiset käsitykset ja erilaiset koti- ja ulkomailla julkaistavat ennusteet. Toisaalta on selvää, että yritysten ja kotitalouksien omat arviot tulevaisuudesta vaikuttavat tutkimuslaitosten ennusteisiin. Tässä mielessä ennusteet pikemminkin heijastavat yleistä informaatiota kuin ohjaavat ulkoapäin kansantalouden muita talousyksiköitä.⁶

Talouspolitiikka sekä yritysten ja kotitalouksien käyttäytyminen perustuivat 1980-luvun lopussa ja 1990-luvun alussa tulevaisuudennäkömiin, jotka ovat myöhemmin osoittautuneet ”vääriksi”. Suurten lamojen yhteydessä voidaan usein puhua kollektiivisesta harhasta siinä mielessä, että monet ajattelevat väärin ja samalla tavalla.⁷

Kaikki talouspolitiikan tekijät eivät ole sellillä käyttämiensä ja laatimiensa ennusteiden heikkouksista. Ekonomistien tehtävä onkin jatkuvasti muistuttaa tulevaisuuden hahmottamiseen liittyvistä vaikeuksista. Erityisesti olisi ky-

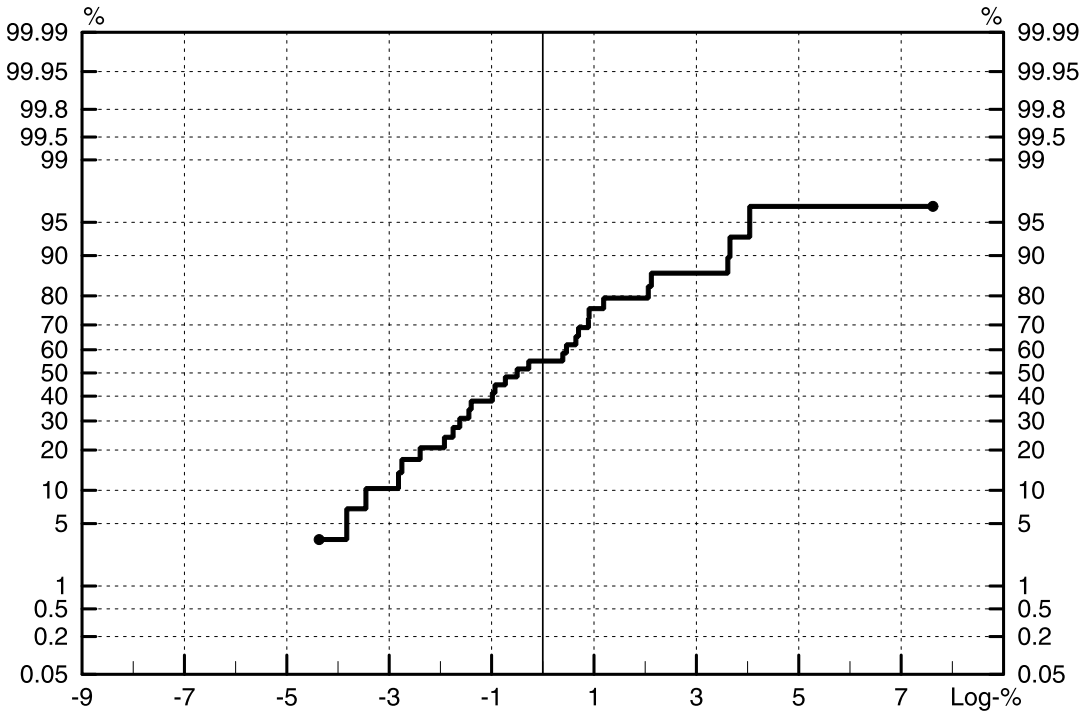
⁶ Suomessakin julkaistaan säännöllisesti tietoja yritysten ja kotitalouksien omista odotuksista, esimerkiksi Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliiton ja Tilastokeskuksen barometrit. Nämä osoittavat, että ennustevirheitä – joskus suuria – tehdään myös kotitalouksissa ja yrityksissä.

⁷ Rahoitusjärjestelmän säännöstelyn purku 1980-luvulla merkitsi myös talousyksiköiden odotusten (ennusteiden) roolin korostumista. Säännöstellyssä taloudessa keskuspankki sääteli luottoekspansiota pankkien kannattavuuden kautta. Säännöstelyn puuttuessa yritysten ja kotitalouksien ruusuiset tulevaisuudennäköymät johtavat helpommin tilanteeseen, jossa otetaan paljon luottoa odotettuja tulevia tuloja ja odotettuja arvonnousuja vastaan. Jos yritysten ja kotitalouksien ennusteet osoittautuvat virheellisiksi, velat joudutaan hoitamaan aiottua pienemmistä tuloista ja tästä johtuva säästämisen nousu syventää lamaa.

⁵ Suomen Itsenäisyyden Rabasto (SITRA) raboitti aikanaan lamanaikaisten päätöksentekijöiden haastatteluita, jotta tällainen tutkimus olisi mahdollista.

Kuvio 1. Bruttokansantuotteen ennustevirheiden kertymäfunktio, ennustevirhe = ennustettu – toteutunut

ETLAn edellisen vuoden syksyllä tehdyt ennusteet vuosille 1972-2000

ettävä antamaan jonkinlainen kuva käytettyjen ennusteiden luotettavuudesta ja mahdollisista ennustevirheistä.⁸

Kuviossa 1 on esitetty Elinkeinoelämän Tutkimuslaitoksen syksyisin julkaisemien BKT-ennusteiden virheiden kertymäfunktio

⁸ On selvää, että talouspolitiikan tekijät ja yritykset osavat olla ottamatta tutkimuslaitosten piste-ennusteita aivan kirjaimellisesti. Periaatteessa ne voivat muodostaa oman kantansa, esimerkiksi olla ylioptimistisiä ennustelaitoksista riippumatta. Jonkinlainen implisiittinen intervalliennuste lienee myös käytännön ratkaisujen pohjalla. Toisaalta lienee mahdotonta eristäytyä yleisistä talouden tulevaisuutta koskevista käsityksistä, eikä tämä olisi järkevääkään.

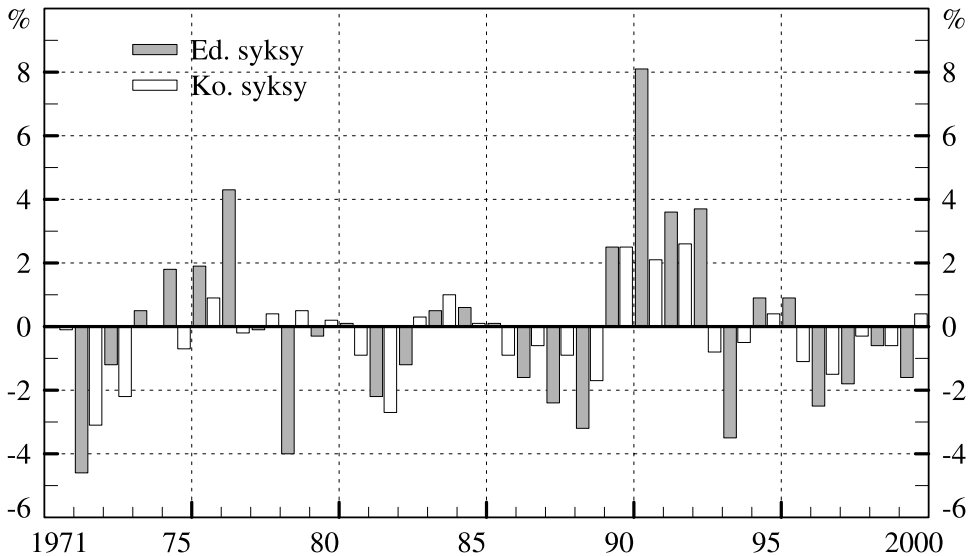
todennäköisyys-paperilla.⁹ Siitä näkyy se yleisesti tunnettu tosiasia, että laadittaessa piste-ennusteita tehdään jatkuvasti pieniä ennustevirheitä, suuria harvemmin. Syksyllä seuraavaa vuotta ennustettaessa keskimääräinen ennustevirhe (absoluuttisten ennustevirheiden mediaani) on noin prosenttiyksikön suuruinen.¹⁰

Kuviossa 2 on esitetty 1990-luvun kriisiin liittyvät, tavanomaista suuremmat ennustevir-

⁹ Tässä esityksessä normaalisti jakautuneen muuttujan kertymäfunktio on suora.

¹⁰ Ennustevirheistä ks. enemmän Vartia (1994): Talouden ennustamisen vaikeus, ETLA B 100.

Kuvio 2. ETLAn ennustevirheet kansantuotteen kasvulle

heet. 1980-luvun lopulla huonojen aikojen odotettiin tulevan, mutta korkeasuhdanne vain jatkui. Kun lama lopulta tuli, se osoittautui ennusteita syvemmäksi ja pidemmäksi. Nousu lamasta taas oli voimakkaampi kuin osattiin – tai uskallettiin – odottaa. Yksi laman keskeisistä opetuksista olikin se, että näinkin suuria yllätyksiä sattuu aina silloin tällöin. Kun edellisestä lamasta oli kulunut yli viisikymmentä vuotta, tämä oli päässyt unohtumaan.

Ei ole helppoa vastata kysymykseen kuinka paljon *ex ante* järkeväksi koettu – mutta *ex post* virheellinen – käsitys tulevaisuudesta vaikutti talouspolitiikkaan ja sitä kautta kriisin syvenemiseen. Usko kasvun hidastumiseen oli ilmeisesti yksi syy siihen, ettei 80-luvun loppupuolella politiikkaa saatu ajoissa riittävän kiireäksi. Laman syvyyden aliarviointi myös piensä kiinteän kurssin politiikkaan *ex ante* liittyviä kustannuksia. Lisäksi se hidasti realismin iskostamista kansalaisten mieliin. Laman poh-

jalla tehdyt virhearviot (vain *ex post* tämäkin) puolestaan vaikuttivat aivan ratkaisevasti *ex ante* käsitykseen finanssipolitiikan pelivarasta. On väärällä tavalla jälkiviisasta kritisoida lamanaikaista talouspolitiikkaa sillä perusteella, että nyt tiedämme millaiseksi kehitys on muodostunut. Nokia-vetoinen IT-sektorin menestys ja paljon odotettua nopeampi julkisen sektorin tulojen kasvu ei ollut laman pohjalla tiedossa.

Jälkiviisaus ja kieli

Jälkiviisauspuhetta harjoittaessamme joudumme tekemisiin myös kielenkäyttöön liittyvien ongelmien kanssa. Ajatelkaamme vaikka seuraavia lauseita¹¹

¹¹ Väite b) tarkoittaa itse asiassa sitä, että laman pohjalla olisimme voineet olla varmoja nopeasta talouskasvusta. Väite d) ei meitä tällä kertaa kiinnosta, mutta sitäkin on helppo puolustaa.

- a) Lamanaikainen finanssipolitiikka oli *ex ante* perusteltua
- b) Lamanaikainen finanssipolitiikka näyttää *ex post* liian tiukalta
- c) Lamanaikainen finanssipolitiikka oli liian tiukkaa
- d) Lamanaikainen finanssipolitiikka näyttää *ex post* perustellulta

Ei ole aivan väärin tiivistäen sanoa c), vaikka tarkoittaa b) jos kaikki ymmärtävät että myös a) pitää paikkansa. Mutta jos sanoo vain c) voi antaa vahingossa tai tarkoituksella väärän ja esimerkiksi pääministeri *Aholle* epäedullisen kuvan tapahtuneesta. Tämä yleinen ongelma liittyy virheellisten (väärien, epätosien) ja epätäydellisten (puutteellisten) väitteiden erotamiseen toisistaan. Oletetaan, että pihalla on kaksi tyttöä ja kolme poikaa. Onko väärin sanoa: pihalla on kaksi tyttöä.¹²

Talouspolitiikka ja muuttuvat mielipiteet

Arvioitaessa jälkikäteen talouspoliittista keskustelua on muistettava myös se, että itse kunkin perustellut mielipiteet talouspolitiikasta muuttuvat kun käytettävissä oleva tietopohja muuttuu. Näinhän pitääkin olla.¹³ Mutta kie-

lollisia ongelmia syntyy siksi, että väitteiden kuten ”*Viinanen* kannatti kireää finanssipolitiikkaa” totuusarvo ei ole selvitettävissä ennen kuin siihen liitetään joku ajankohta.

Ottakaamme esimerkki siitä kuinka käsitys sopivasta valuuttakurssipolitiikasta muuttui kun saatiin uutta tietoa talouden tilasta ja toimintaympäristön muutoksesta. Vakaan markan linja sai meillä alunperin hyvin laajan tuen. Halusimme päästä eroon inflaatio-devalvaatiokierteestä. Tärkeä näkökohta oli myös se, että kiinteän kurssin pyrkimys oli yleiseurooppalainen linja, jossa halusimme olla mukana. Tutkimus korosti tuolloin odotusten merkitystä ja inflaatioankkuria. Kun kiinteän kurssin kustannukset vähitellen nousivat, olisi enemmistö talouspolitiikan tekijöistä ollut valmis antamaan periksi. Kaikki eivät tosin halunneet sanoa tätä julkisuudessa solidaarisuudesta Suomen virallista linjaa kohtaan.

Tätä muuttuvien mielipiteiden taustaa vastaan on kovin suoraviivaista nyt sanoa, että Suomen Pankki olisi tehnyt 1980-luvun lopulla *ex ante* virheen kun se ei siirtynyt kellutukseen. Viimeaikaisessa tutkimuksessa on kyllä jälkeenpäin korostettu kiinteän kurssin ongelmia, mutta vähemmän silloin.¹⁴

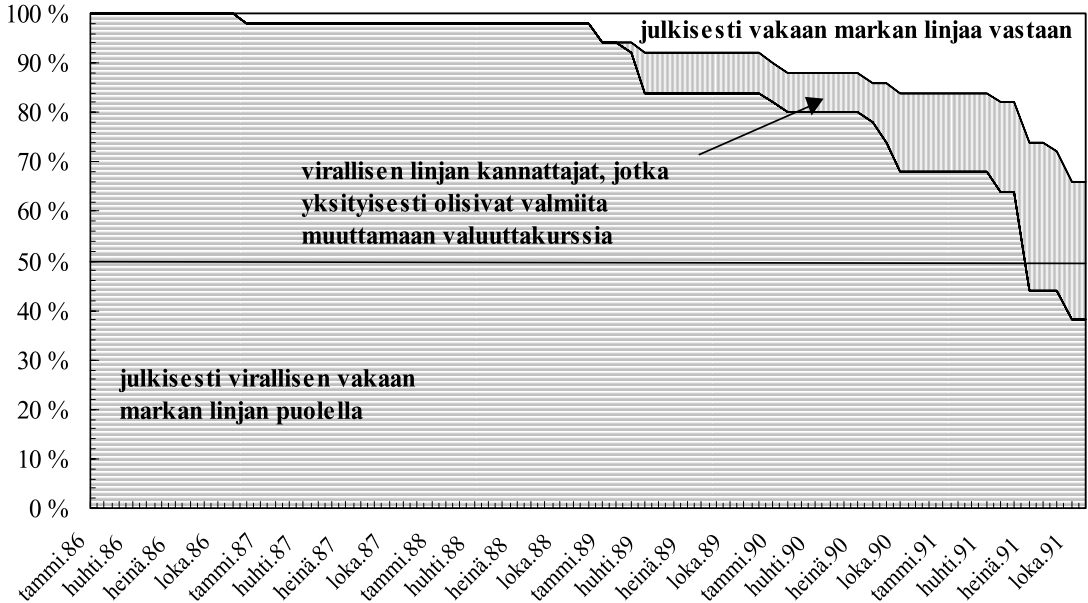
nellä lisäelvytyksellä, joka silloin tuntui mahdolliselta ei olisi laman kulkuun oleellisesti vaikuttettu. Laman alettua harjoitettiin mielestäni suurin piirtein oikeanlaista finanssipolitiikkaa.

¹⁴ *Oikean valuuttakurssipolitiikan (ja rahapolitiikan) perustelu teoreettisesti on aina ollut taloustieteilijöille vaikeaa, vrt. esimerkiksi banking school- ja currency school-keskustelu. Suomen tilannetta 1990-luvun alussa kuvaa ns. neljän professorin työryhmän suositus: Holmström esitti kellutusta, Haaparanta kiinteää kurssia ilman devalvaatiota ja Honkapohja ja Koskela devalvaatiota kiinteän kurssin järjestelmän puitteissa. Professori Tanskanen oli esittänyt devalvaatiota jo aiemmin. (Tästä ks. Kiander-Vartia (1998,*

¹² Tästä ongelmasta tarkemmin ks. P. Vartia – Y. Vartia (1981). *Liikevaihtoveron korottaminen ja tulojen ostovoima*, ETLA B 31.

¹³ *Esimerkiksi itse pidin kiinteän kurssin politiikkaa 1980-luvun loppupuolella järkevänä, mutta jo Ecu-kytkennän yhteydessä olisi pitänyt antaa periksi. Käsitykseni siitä, että kiinteästä kurssista pidettiin kiinni liian kauan, on jälkikäteen tehtyjen tutkimusten valossa edelleen voimistunut. Finanssipolitiikka taas oli mielestäni 1980-luvun lopulla liian löysää, vaikeuksien alettua finanssipolitiikkaa rajoitti ensin vaihtotase ja sitten julkisen velan kasvunäkymät. Sillä pie-*

Kuvio 3. Vakaan markan linjan mureneminen

Lahde: Kiander – Vartia (1998).

Lamanaikaista finanssipolitiikkaa arvioitaessa on muistettava yhteys kulloinkin vallalla olleeseen valuuttakurssipoliittiseen regiimiin. Osa keskustelijoista ei tätä vaihtotaseen ja finanssipoliittisen elvytyksen kytkentää ymmärtänyt, osa ei ilmeisesti pitänyt rahoituksen saatavuutta todellisena ongelmana. Enemmistö sen sijaan pelkäsi finanssipoliittisen elvytyksen onnistuessaan heikentävän vaihtotasetta ja tarvetta ulkomaiseen rahoitukseen, joka oli leikkaan-

luku 8) Korkeakouluväelle ja eräille yritysjohtajille täytyy taas kerran antaa tunnustus siitä, että he alkoivat käydä julkista keskustelua valuuttakurssipolitiikasta kun siihen liittyvät vaikeudet alkoivat kasvaa. Tässä subteessa tilanne oli paljon parempi kuin 1930-luvulla. Silloin akateeminen yhteisö liittytti ”virallisen mielipiteen” kanssa ja hyökkäsi rajusti toisinajattelija Jahnssonin kimppuun, ks. S. Zetterberg (1982) ja Kiander (1999).

tumassa kiinni. Ulkomaisten luottohanojen sulkeutuminen oli esillä varsinkin alkuvuodesta 1993. Tähän liittyi uhkakuva joutumisesta takaisin säännöstelytalouteen tai Maailmanpankin ja Valuuttarahaston holhoukseen.

Keväällä 1993 vaihtotase näkymät suomalaisten mielestä sitten vähitellen paranivat. Rahoitusmarkkinoilla tilanne koettiin kuitenkin edelleen kriittisenä. Vaikka me itse jo arvioimme selviävämme kriisistä, ulkomaiset rahoittajat eivät vielä jakaneet tätä uskoa kanssamme. Oli menty niin lähelle kuilun reunaa, että ulkoisen velkamme suuruudesta eivät päättäneet silloin pelkästään suomalaiset.¹⁵

¹⁵ Kuilun reuna -vertaus on hyödyllinen. Eri asia on, että kuilujakin on monenlaisia. Toisissa vapaata pudotusta, toisissa kierimistä tasanteelta toiselle.

Oliko lamanaikainen finanssipolitiikka liian tiukkaa?

Kun vaihtotaserajoitus lopulta poistui, tuli finanssipoliittisen lisäelvytyksen esteeksi julkisen velan kasvun rajoite. Silloiset Suomen talouden kasvuennusteet olivat varovaisia. *Ex post* todetun nopean talouskasvun ei siten voitu odottaa helpottavan valtiontalouden tilaa. Yleisesti käytössä olleiden arvioiden mukaan valtion velan suhteessa kokonaistuotantoon arvioitiin nousevan kestävämmälle tasolle, ellei menoja leikattaisi.¹⁶

Keskeinen vaikeus lamavuosina oli se, ettei etukäteen voitu tietää, oliko kyse rakenteellisesta siirtymästä, suhdannekuopasta tai jostakin niiden välillä. Jos päättäjät olisivat tuolloin voineet luottaa siihen, että poikkeuksellisen nopea kasvu on heti nurkan takana, olisi varmaan löytynyt laajempaa kannatusta ajatukselle rakentaa elvytystoimilla siltaa laman yli.¹⁷ Mutta koska paluuta entiselle kasvutrendille ei ollut suurella varmuudella näköpiirissä, oli varauduttava huonompaankin kehitykseen.

Oli siis parempi aloittaa sopeutuminen kuin ryhtyä rahoittamaan entistä elintasoa julkisella lainanotolla. Tätä perusteltua varautumista

¹⁶ *Laman alkaessa tilanne oli erittäin hyvä siinä mielessä, että valtiolla ei ollut paljon velkaa. Oli siis velkaantumisvaraa, varaa suuriin budjettialijäämiin. Finanssipolitiikka olikin hyvin elvyttävää siinä mielessä, että hyvinvointivaltion sosiaaliturva- ja verotusjärjestelmän automaattiset vakauttajat tukivat suhdannekehitystä. Finanssipolitiikka "pumppasi" talouteen suuria määriä julkista rahaa. Säästö päätökset olivat kuitenkin finanssipoliittisesti kiristäviä, koska ilman niitä alijäämät olisivat olleet vieläkin suurempia.*

¹⁷ *Näinhän Ruotsissa tehtiin. Siellä lamavuosien finanssipolitiikkaa voidaan luonnehtia keynesiläistyypiseksi 'sillanrakennukseksi'.*

kuvaa hyvin se, että vuoden 1995 vaaleihin kaikki puolueet – vasemmistoliittokin – menivät omilla säästöohjelmillaan.

Kuinka suuri oli rakenteellinen alijäämä?

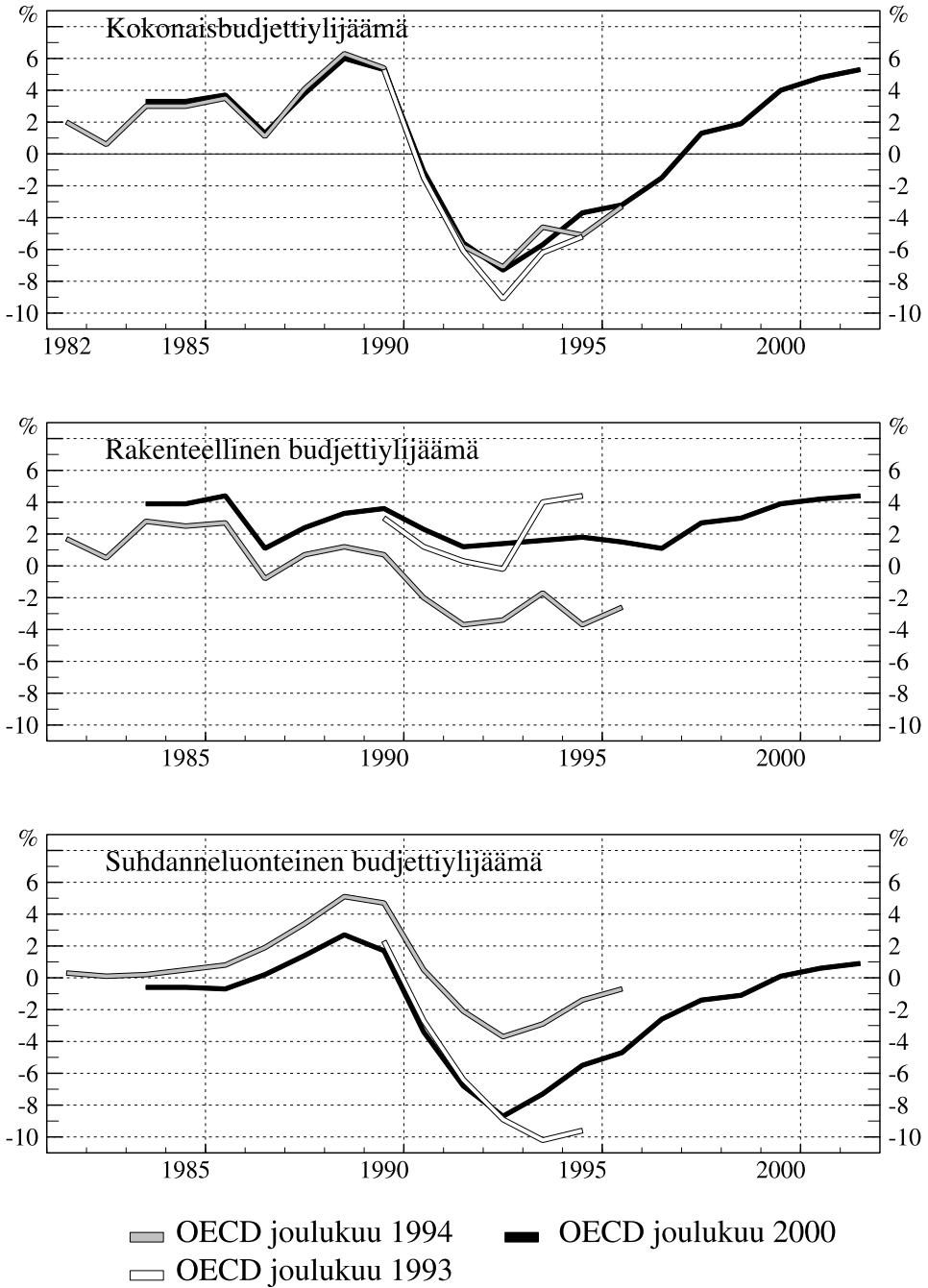
Taloustieteellinen seura järjesti kesällä 1993 kokouksen jossa käsiteltiin perusteellisesti finanssipoliittisen elvytyksen mahdollisuuksia.¹⁸ Tämän kokouksen keskustelut kuvaavat hyvin tuon ajan talouspoliittista keskustelua. Esillä olivat muun muassa OECD:n laskelmat, joiden mukaan koko budjettialijäämä olisi vielä tuolloin ollut suhdanneluontoista. Kuten oheinen kuvio 4 osoittaa, OECD:n käsitys asiasta muuttui radikaalisti seuraavaan kesään tullessa. Silloin suuri osa alijäämä olikin OECD:n mukaan rakenteellista.

Ja mikä on tilanne nyt? Suomen Akatemian lamaohjelman yhteenvetoraportissa esiintyy OECD:n laskelma, jonka mukaan 1990-luvun aikana Suomessa ei ollut rakenteellista alijäämää lainkaan. "Väärän" jälkiviisauden välttäminen edellyttää paneutumista muihinkin kuin nykyisiin arvioihin.

Nopea kasvu 1990-luvun jälkipuoliskolla on sittemmin osoittanut, että lamanaikaiset arvot talouden kasvumahdollisuuksista olivat jälkikäteen katsoen varovaisia. Onkin syntynyt erinomainen mahdollisuus finanssipoliittiseen jälkiviisauteen. Tätä kiusausta on ollut omiaan lisäämään ns. hystereesinäkemys: kun tuotannon ja työllisyyden annetaan supistua, on seurausena myös tuotantopotentialin supistuminen – pessimistinen näkemys toteuttaa itseensä.

¹⁸ *Kokouksen esitelmät on julkaistu Kansantaloudellisen aikakauskirjan numerossa 3/1993.*

Kuvio 4. Julkisen talouden ylijäämä ja sen komponentit

Mutta toisaalta voidaan todeta: oikein pahassa kriisissä hystereesis-ilmäön on otettava vastaan. Kun hengissä säilyminen edellyttää lehmän tappamista, ei seuraavan vuoden maidonsaanti ole päällimmäinen huolenaihe. Ja onhan sekin mukavaa, että valtion taloudellinen tilanne on nyt todennäköisesti selvästi parempi kuin se olisi löysemmän finanssipolitiikan jäljiltä.

Lopuksi

Lamanaikainen talouspoliittinen keskustelu oli mitä suurimmassa määrin politiikkaa. Oppositiot kohtelivat hallituksia saman kaavan mukaan: *Holkerin* sinipunahallituksen, *Ahon* porvarihallituksen ja *Lipposen* sateenkaarihallituksenkin aikana oppositiopolitiikka pyrki luomaan mielikuvaa sosiaalisesta epäoikeudenmukaisuudesta ja vaati menojen lisäyksiä.

Talouden ylikuumeneminen 1980-luvun lopulla, lama ja lamasta toipuminen ovat sikäli mielenkiintoisia ajanjaksoja, että hallituksissa mukana olivat kaikki pääpuolueet. Ei ole samantekevää, kuinka eri puolueiden katsotaan onnistuneen talouspolitiikassa laman aikana tai sitä edeltäneessä rahoitusmarkkinoiden vapauttamisessa. Sillä kuinka lamahistoria kirjoitetaan, on vaikutusta esimerkiksi seuraavissa eduskuntavaaleissa.

Jälkiviisaus on usein hyödyllistä, mutta siinä voidaan mennä liian pitkälle. Vääränlainen jälkiviisaus yrittää itse asiassa oppia lamasta liikaa. Talouspolitiikasta löydetään kovin helpolla virheitä, jos ei paneuduta *ex ante* päätöslanteeseen. Tutkimuksissa on otettava huomioon ennustevirheet ja varautuminen epävar-

maan tulevaisuuteen. Jos tarkoitus on vain osoittaa lamanaikaiset päätöksentekijät tyhmiksi ollaan talouspolitiikan tutkimuksessa hakoteillä.

Oikean jälkiviisauden avulla voimme sen sijaan oppia Suomen lamasta paljon. Esimerkiksi sen, että suuria yllätyksiä sattuu silloin tällöin. Ja sen, että institutionaaliset muutokset voivat oleellisesti muuttaa talouspolitiikan ympäristöä. Ja sen, että velkaantumisvara pahojen päivien varalle auttaa lamoista selviämässä. Lama antaa myös mahdollisuuden tutkia talouden käyttäytymistä poikkeusoloissa, esimerkiksi varallisuuden muutosten vaikutuksia tai velkadeflaatioilmiötä. Oikeanlaista jälkiviisautta kuvaa hienosti *Kivi* Seitsemässä Veljeksessä: ”Jos visusti harkitset mikä kylvö meneistä päivistä saattoi hyödyllisiä, mikä vahingollisia hedelmiä, ja sen mukaan asetat elämäsi, työ ja toimes, niin oletpa viisas mies.” □

Kirjallisuus

- Kansantaloudellinen aikakauskirja, Makrotalouden teemailtapäivä, 3/1993.
- Kiander, J. (toim.): Suomen Pankki ja puolueiden pyhät kissat, Yrjö Jahnssonin talouspoliittisia kirjoituksia, Yrjö Jahnssonin säätiö, Helsinki 1999.
- Kiander, J. – Vartia, P.: Suuri Lama: Suomen 1990-luvun kriisi ja talouspoliittinen keskustelu, ETLA B 143, Helsinki 1998.
- Vartia, P.: Talouden ennustamisen vaikeus, ETLA B 100, Helsinki 1994.
- Vartia, P. – Vartia, Y.: Liikevaihtoveron korottaminen ja tulojen ostovoima, ETLA B 31, Helsinki 1981.
- Zetterberg, S.: Yrjö ja Hilma Jahnsson, Arvi A. Karisto Oy:n kirjapaino, Hämeenlinna 1982.